

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

СЕЗОНОВ ВІКТОР СТАНІСЛАВОВИЧ



УДК 343.98

**ПРАВОВІ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Реферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Дніпро – 2026

Дисертацією є рукопис.

Опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Дрозд Валентина Георгіївна,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
головний науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем запобігання кримінальним
правопорушенням навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
імені Е.О. Дідоренка;

доктор юридичних наук, професор
Мінченко Сергій Іванович,
Секретаріат Кабінету Міністрів України,
директор департаменту з питань діяльності
правоохоронних органів, органів юстиції
та запобігання корупції;

доктор юридичних наук, професор
Тарасенко Олег Сергійович,
Національна академія внутрішніх справ,
проректор.

Захист відбудеться 29 травня 2026 р. о 09.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02 у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у загальній бібліотеці Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, просп. Науки, 26).

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**



Василь БЕРЕЗНЯК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Однією з головних засад кримінального провадження чинний КПК України визначив верховенство права, що зумовлює потребу в дотриманні всіх процедур щодо документального оформлення кожного зареєстрованого випадку вчинення кримінального правопорушення, що, у свою чергу, акцентує на особливій ролі документа в кримінальному провадженні. У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій розуміння документа зазнало суттєвих змін, що потрібно враховувати при експертному вивченні того чи іншого документа в кримінальному провадженні.

В умовах, коли в кримінальному провадженні дедалі активніше покладаються на експертні висновки та спеціальні знання, особливої важливості набуває питання гарантії захисту прав експертів та спеціалістів. Це підкреслюється необхідністю підвищення рівня доброчесності та прозорості судової системи, зокрема, з огляду на специфіку труднощів воєнного стану в Україні (включно з переслідуванням за вчинення воєнних злочинів в умовах збройного конфлікту в державі). Забезпечення процесуальних прав для експертів та спеціалістів дозволяє не лише захистити їхні права, але й сприяє зміцненню законності та справедливості кримінального процесу. Це, у свою чергу, є запорукою довіри громадськості та дотримання принципу верховенства права.

Саме криміналістичне документознавство як галузь криміналістичної техніки покликане забезпечити підґрунтя використання інформації, що міститься в документах. Про це додатково свідчить постійно зростаюча кількість експертиз та експертних досліджень, що проводиться різними експертними установами, причому судово-технічні експертизи документів складають не менш ніж 5 % від загальної кількості призначених експертиз.

Варто зазначити, що різні аспекти як криміналістичного документознавства, так і використання спеціальних знань у кримінальному провадженні відображено у працях В. Арешонкова, Л. Ароцкера, В. Басая, І. Басистої, В. Бахіна, В. Берназа, П. Біленчука, Т. Варфоломеевої, О. Ващук, А. Волобуєва, В. Галагана, В. Гончаренка, І. Гори, В. Гусевої, В. Дрозд, О. Дуфенюк, С. Євдокіменко, В. Журавля, А. Іщенко, Н. Клименко, О. Ковальнової, І. Когутича, О. Колесніченка, В. Колмакова, В. Коновалової, І. Котюка, В. Кузьмічова, В. Лисенка, В. Лисиченка, В. Лукашевича, Є. Лук'янчикова, Г. Матусовського, Ю. Мирошніченка, С. Мінченка, О. Одерія, І. Петрової, І. Пирога, В. Плетенця, О. Пчеліної, М. Салтевського, М. Сегая, Е. Сімакової-Єфремян, Г. Спіциної, Р. Степанюка, В. Стратонова, О. Тарасенка, В. Тіщенко, Л. Удалової, П. Цимбала, К. Чаплинського, С. Чернявського, Ю. Черноус, В. Шевчука, В. Шепітька, М. Щербаковського, Б. Щура, В. Юсупова та низки інших вітчизняних учених-криміналістів.

На рівні докторських дисертацій варто відмітити роботу А. Коваленка «Теоретичні та праксеологічні основи криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні», захищену в м. Харків у лютому 2026 р., а також кандидатських – О. Воробей «Криміналістичне дослідження паперових грошей України» (м. Київ, 2004 р.); О. Кобилянського «Криміналістичне дослідження документів із спеціальними засобами захисту» (м. Київ, 2007 р.); О. Шведової «Комплексне криміналістичне дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій» (м. Київ, 2006 р.) та С. Гонгала «Судова техніко-криміналістична експертиза документів: сучасні можливості дослідження та перспективи розвитку» (м. Київ, 2013 р.).

Водночас у дисертаціях та інших розробках названих авторів, на яких ґрунтується дослідження правових та теоретико-методологічних засад криміналістичного документознавства, містяться лише окремі напрями наукових основ використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, криміналістичне документознавство не було предметом окремого монографічного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження підготовлено відповідно до: Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021); Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи (Указ Президента України від 12.01.2011 № 24/2011); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2025–2029 рр., затвердженої наказом МВС України від 21 травня 2024 р. № 326.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є комплексне наукове розв'язання проблеми правових та теоретико-методологічних засад криміналістичного документознавства на доктринальному, законодавчому та правозастосовному рівнях і формування на цій основі нових підходів до розуміння документа у кримінальному провадженні.

Поставлена мета зумовила вирішення таких *завдань*:

- описати генезис криміналістичного дослідження документів як галузі криміналістичної техніки;
- визначити поняття документа в юриспруденції та криміналістиці;
- охарактеризувати систему криміналістичного документознавства;
- провести криміналістичну класифікацію документів;

- визначити основи правового регулювання документообігу в Україні;
- проаналізувати правові та організаційні засади збирання та використання документів як джерел доказів;
- охарактеризувати нормативно-правову регламентацію та організацію криміналістичного дослідження документів;
- вивчити зарубіжний досвід забезпечення процесуальних гарантій прав експерта і спеціаліста під час збирання та використання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні;
- визначити об'єкти криміналістичного документознавства;
- сформулювати завдання криміналістичного документознавства;
- охарактеризувати методи криміналістичного документознавства;
- вивчити технології почеркознавчого, технічного, лінгвістичного та комплексного дослідження документів;
- описати криміналістичне дослідження грошей і цінних паперів;
- розкрити криміналістичне дослідження пластикових документів;
- розкрити криміналістичне дослідження електронних документів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері використання наукових положень та технічних засобів, прийомів і методів, спрямованих на виявлення, фіксацію, вилучення та дослідження доказів із метою розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

Предмет дослідження складають правові та теоретико-методологічні засади криміналістичного документознавства.

Методи дослідження. Для проведення дослідження використовувалися такі методи наукового пізнання: *діалектичний* – при описанні правових та теоретико-методологічних засад криміналістичного документознавства як розділу криміналістики (у всій роботі); *історико-правовий* – при описі генезису криміналістичного дослідження документів як галузі криміналістичної техніки (підрозділ 1.1); *порівняльний* – під час дослідження нормативно-правових актів України та ЄС відбувалося їх зіставлення між собою (підрозділ 2.4); *формально-юридичний* – при опрацюванні положень чинного вітчизняного законодавства щодо правового регулювання документообігу у кримінальному судочинстві (розділ 2); *формально-логічний* – дозволив визначити методологічні засади криміналістичного документознавства (розділ 3); *прогнозування* – при визначенні технологій криміналістичного дослідження документів (розділ 5); *статистичні* методи – використано для вивчення емпіричної бази дослідження та ін.

Теоретичне підґрунтя дисертації становлять праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених у сфері кримінальної юстиції, судової експертології, різних галузей права, філософії тощо.

Нормативну базу дослідження складають положення Конституції України та чинного законодавства з акцентом на кримінальне процесуальне законодавство України, а також спеціальні нормативно-правові акти, які

регламентують використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

Емпіричною основою дисертації є результати узагальнення діяльності експертних установ МВС України та Міністерства юстиції України, результати узагальнення оперативної та судово-слідчої практики, зокрема матеріалів 564 кримінальних проваджень за фактами вчинення різних видів кримінальних правопорушень протягом 2015–2025 рр., а також 573 електронних копій вироків судів першої та апеляційної інстанцій, в яких проводились різні види судово-технічної експертизи документів, опублікована практика Верховного Суду та Європейського суду з прав людини. Окрім цього, проаналізовано результати анкетування та інтерв'ювання 182 працівників прокуратури; 456 слідчих, 75 спеціалістів-криміналістів, 379 працівників оперативних підрозділів Національної поліції України; 78 працівників Експертної служби МВС. Під час проведення дослідження використано власний досвід роботи в експертних установах.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим комплексним, системним монографічним дослідженням правових та теоретико-методологічних засад криміналістичного документознавства, в якому:

уперше:

- розроблено концепцію теоретико-методологічних та правових засад криміналістичного документознавства, а також вироблено на цій основі напрями вдосконалення доктринального, правотворчого та правозастосовного підходів до розуміння документа у кримінальному провадженні;

- криміналістичне документознавство пропонується розуміти у двох значеннях: теоретичному – як галузь криміналістичної техніки, що вивчає поняття та зміст документів, способи їх виготовлення, практику використання з протиправною метою, засоби, прийоми та методи виявлення змін початкового змісту документів, особливості почерку людини, та праксеологічному – як діяльність слідчих, спеціалістів-криміналістів, експертів та інших уповноважених осіб зі збирання, дослідження, оцінки та використання інформації, що міститься у документах, із метою забезпечення швидкого та повного розслідування кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, формування доказової бази;

- доведено, що об'єктом криміналістичного дослідження цифрових (електронних) документів є не тільки окремих електронний файл, що містить відомості, які мають значення для кримінального провадження, а й фізичний носій електронної інформації, що містить такий файл;

- на основі розмежування комплексної судової експертизи як процесуальної категорії та комплексного експертного дослідження документів доведено доцільність затвердження на законодавчому рівні єдиної методики

проведення комплексної документознавчої експертизи незалежно від галузі судочинства та закріплення цього положення у Законі України «Про судову експертизу»;

– незважаючи на те, що криміналістичне дослідження документів у багатьох випадках є багатооб'єктним та проводиться із залученням різних видів спеціальних знань (техніко-криміналістичних, почеркознавчих, лінгвістичних, авторознавчих тощо), запропоновано проводити означене дослідження за єдиною методикою й одним експертом, оскільки вказані галузі спеціальних знань фактично споріднені та є галузями криміналістичної техніки;

– з метою усунення недоліків та неузгодженостей у порядку витребування слідчим, дізнавачем та прокурором від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб необхідних документів як джерел доказів запропоновано доповнити частину 2 ст. 93 КПК України положенням щодо порядку витребування документів, що здійснюється за постановою слідчого, з обов'язковою вказівкою на строки її виконання: не пізніше п'яти робочих днів зі дня отримання постанови і до десяти робочих днів, якщо витребування стосується надання значного обсягу інформації або потребує збору та перевірки інформації серед значної кількості даних, про що слідчий складає відповідний протокол;

удосконалено:

– криміналістичне вчення про те, що загалом документ є обов'язковим та невід'ємним елементом будь-якої діяльності (управлінської в цілому чи певної, галузевої), у якому певним способом (графічним (писемним), усним (словесним), картографічним, топографічним, стенографічним, живописним, нотним, образотворчим, аудіовізуальним тощо) зафіксовано інформацію на матеріальному носії (як-от: папір, фото-, відео-, аудіоносій, фото-, кіноплівка, фото-, кінокадр, електронний накопичувач інформації (flash-карта), диск, дискета, касета, перфокарта тощо);

– наукові погляди стосовно документа як матеріального об'єкта, що є одним із процесуальних джерел доказів, спеціально створений із метою збереження інформації, зафіксованої за допомогою письмових знаків, звуків, зображення тощо, який може бути використаний як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження та мають значення для нього, який відповідає вимогам належності, допустимості, достовірності та достатності;

– рекомендації щодо використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій та проведення експертизи;

дістало подальшого розвитку:

– твердження про те, що розвиток технології deepfake, яка використовує

штучний інтелект для маніпулювання аудіо- та відеоконтентом, створює ще більше викликів для експертів та спеціалістів, що вимагає подальшого вдосконалення організаційних аспектів криміналістичного дослідження документів в Україні в частині роботи з електронною документацією, таких як аналіз електронного підпису, електронної пошти, ціль-даних та інших цифрових слідів, автоматизованого аналізу документів;

– положення про те, що предметом самостійних наукових пошуків має стати питання щодо розробки спеціального методичного забезпечення документування змісту криміналістичного дослідження, розроблення типових зразків документів, де мають фіксуватися виявлені фактичні дані, а також відображатися результати та наслідки застосування тих чи інших дій;

– рекомендації щодо виявлення, фіксації та попереднього дослідження документів, вилучених під час проведення слідчих (розшукових) дій, та використання слідової інформації, що в них міститься, для встановлення та розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, висунення версій та планування розслідування.

Особистий внесок здобувача. Дисертація підготовлена її автором самостійно. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, є значний внесок здобувача. Зокрема, у роботах: Сезонов В. С., Охріменко С. С., Антонюк О. В. Система криміналістичного документознавства: зарубіжний досвід – автором здійснено аналіз криміналістичного документознавства в країнах ближнього зарубіжжя; Сезонов В. С., Піддубна А. В. Проблемні питання збирання і використання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні – автором систематизовано проблеми використання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні; Сезонов В. С., Сезонова О. М. Криміналістичне дослідження документів, виготовлених за допомогою засобів комп'ютерної техніки – автором охарактеризовано методи дослідження та сформульовано висновки; Литовченко В. П., Сезонов В. С., Диська Д. Г. Стандарти безпеки біометричних документів: реалізація в Україні та ЄС – автором показано реалізацію в Україні стандартів безпеки біометричних документів; Кульчицький Т. Р., Ковальчук Ю. М., Сезонов В. С. Аналіз сучасних досліджень у сфері юридичного документознавства країн ЄС: досвід для України – автором окреслено шляхи використання такого досвіду в Україні; Скидан Р. О., Сезонов В. С., Ястремська Н. М. Теоретико-методологічні засади становлення та розвитку юридичного документознавства в Україні – автором окреслено значення юридичного документознавства для кримінального провадження; Сезонов В. С., Дікевич К. Г. Компонентний склад чорнил, фарб та барвників як важлива складова захисту документів від підробок – автором сформульовано висновки; Щербаковський М., Сезонов В. Збирання та дослідження електронних документів із застосуванням спеціальних знань – автором визначено особливості дослідження електронних

документів із застосуванням спеціальних знань; Lohvynenko B. O., Sezonov V. S., Frantsuz-Yakovets T. A. Tendencies for the falsification of medicinal products in Ukraine: general analysis and areas of counteraction – автором описано способи фальсифікації лікарських засобів; Кернякевич-Танасійчук Ю. В., Сезонов В. С., Ничитайло І. М., Савчук М. А., Царьова І. В. Проблеми криміналістичної ідентифікації почерку у судовій експертизі – автором сформульовано висновки; Sezonov V. S., Fialka M. I., Poltavski E. M., Prokopenko N. M., Fomenko M. V. Forensic examination of electronic documents – автором охарактеризовано методи дослідження та сформульовано висновки в частині практичних рекомендацій; Yukhno O., Fedosova O., Martovytska O., Sezonov V., Sezonova I. Solving the problem of forensic identification of a person's appearance based on video materials: an integrated approach – автором описано криміналістичну ідентифікацію зовнішності людини за відеоматеріалами; Pyrih I., Sezonov V., Yefimov M., Oderiy O., Novikov V. Forensic examination of plastic identification documents – автором здійснено огляд судової практики; Sezonov V., Petrova I., Perlin S., Sezonova O., Piddubna A. Regulatory and legal regulation and organization of forensic examination of documents – автором описано організацію судово-медичної експертизи документів; Sezonov V., Yukhno O., Martovytska O., Hlobenko H., Strok I. The role of forensic expertise in the investigation of crimes related to forgery of digital documents and cryptocurrencies – автором сформульовано висновки в частині криптовалюти; Sezonov V., Yukhno O., Poddubna A., Voronyi O., Shablysta O. Procedural guarantees of the rights of experts and specialists in the collection and use of documents as sources of evidence in criminal proceedings – автором описано особливості захисту прав експерта та спеціаліста.

Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертаційному дослідженні не використовувалися. Наукові результати та висновки, які виносилися на захист кандидатської дисертації, повторно на захист не виносяться.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони використовуються та можуть бути застосовані у:

– *науково-дослідній сфері* – під час подальших досліджень проблем використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві;

– *правотворчості* – для вдосконалення законодавчих актів, що регулюють використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві;

– *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності проведення судово-технічних експертиз документів у кримінальних провадженнях;

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень» та відповідних спецкурсів.

Апробація результатів дисертації. Основні положенні дисертації оприлюднено дисертантом на таких всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях: Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.) (м. Харків, 22 листопада 2019 р.); Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи (м. Одеса, 29 травня 2020 р.); Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах: (м. Запоріжжя, 21–22 серпня 2020 р.); Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) (м. Харків, 20 листопада 2020 р.); Актуальні питання криміналістики та судової експертизи (м. Київ, 19 листопада 2020 р.); Кримінальний процес та криміналістика: сучасний стан та перспективи (м. Харків, 26 листопада 2020 р.); Проблеми теорії та практики кримінального провадження (м. Харків, 17 червня 2021 р.); Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення (м. Дніпро, 17 червня 2021 р.); Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики (м. Харків, 29 жовтня 2021 р.); Термінознавство: традиції та перспективи розвитку (м. Харків, 15 грудня 2021 р.); Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану (м. Харків, 25 листопада 2022 р.); Innovations and Prospects for the Development of Science and Technology in the 21st Century: Challenges of the Future Materials International scientific conference (Poland, December 25, 2022); Правовий дискурс (м. Черкаси, 12 жовтня 2023 р.); 30 років Закону України «Про судову експертизу»: сучасний стан та перспективи вдосконалення (м. Одеса, 15 лютого 2024 р.); Актуальні проблеми приватного та публічного права (м. Ломжа, Республіка Польща; м. Харків, Україна, 29 березня 2024 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, висвітлено в 19 статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 8 статтях, опублікованих у виданнях, які включені до наукометричних баз даних Web of Science Core Collection, Scopus, 16 працях апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, п'яти розділів, що об'єднують 18 підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатка. Загальний обсяг дисертації становить 348 сторінок, з яких основного тексту – 284 сторінки. Список використаних джерел налічує 351 найменування і займає 39 сторінок. Додаток розміщено на 6-х сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, сформульовано теоретико-методологічні основи й інформаційну та емпіричну базу, обґрунтовано наукову новизну, окреслено практичне значення отриманих результатів, описано форми апробації та особистий внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, окреслено структуру й обсяг дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Теоретичні основи криміналістичного документознавства» складається з чотирьох підрозділів, у яких охарактеризовано генезис криміналістичного дослідження документів як галузі криміналістичної техніки, поняття документа в юриспруденції та криміналістиці, систему криміналістичного документознавства, а також здійснено криміналістичну класифікацію документів.

У *підрозділі 1.1 «Генезис криміналістичного дослідження документів як галузі криміналістичної техніки»* вказано на те, що криміналістичне дослідження документів пройшло достатньо довгий шлях історичної еволюції. У своєму сучасному вигляді воно склалося у другій половині ХХ ст. завдяки поєднанню теоретичних положень та спеціальних методів, що були запозичені з природних та технічних наук. Це дозволило максимально точно визначати технічні особливості виготовлення того чи іншого документа або його частини, ототожнюючи використані при цьому засоби та матеріали. З огляду на набутий історичний досвід сучасні криміналістичні дослідження можна поділити на три категорії: почеркознавчі, де головною метою є встановлення виконавця документа; авторознавчі – з'ясування авторства тексту документа; техніко-криміналістичні, які дозволяють достеменно встановити решту складових елементів, притаманних документу.

У *підрозділі 1.2 «Поняття документа в юриспруденції та криміналістиці»* констатовано, що документ за своєю суттю є унікальним, оскільки виступає предметом дослідження різних галузей знань і сфер суспільної діяльності. Документ асоціюється передусім із папером, хоча справочинство загалом і юриспруденція зокрема розглядають можливість фіксації інформації на будь-якому матеріальному носіїві.

На міжнародному рівні сьогодні фактично немає єдиної загальноновизнаної дефініції поняття «документ», адже як в актах міжнародного права, так і у законах різних країн, державних і галузевих стандартах, наукових працях надається значна кількість визначень одного поняття. На міжнародному рівні найбільш загальноновизнаним є таке визначення документа, котре детермінує його як запис інформації, що може бути використана як одиниця в документаційному процесі. Відповідно до стандартів ІСО

інформація може бути записаною в будь-який спосіб фіксування будь-яких відомостей, тобто за допомогою не тільки знакового письма, але й зображення, звуку тощо. Таке визначення дозволяє додати до категорії документів всі матеріальні об'єкти, які можна використати для передачі інформації в суспільстві.

Аргументовано, що юридичний документ – це письмовий акт, який складається згідно з правовими вимогами та містить правову інформацію (підтвердження прав, обов'язків або підтвердження юридичних фактів, подій чи дій, що тягнуть виникнення певних прав та обов'язків).

У підрозділі 1.3 «Система криміналістичного документознавства» аргументовано, що криміналістичне документознавство слід розуміти у двох значеннях: теоретичному – як галузь криміналістичної техніки, що вивчає поняття та зміст документів, способи їх виготовлення, практику використання з протиправною метою, засоби, прийоми та методи виявлення змін початкового змісту документів, особливості почерку людини, та праксеологічному – як діяльність слідчих, спеціалістів-криміналістів, експертів та інших уповноважених осіб зі збирання, дослідження, оцінки та використання інформації, що міститься у документах, із метою забезпечення швидкого та повного розслідування кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, формування доказової бази. Основне призначення криміналістичного дослідження документів полягає у комплексному вивченні особливостей, способів, засобів та методів виготовлення документа, внесення в нього змін або його знищення, що має ключове криміналістичне значення.

У підрозділі 1.4 «Криміналістична класифікація документів» здійснено аналіз наукових та авторських підходів до вивчення класифікації документів із виокремленням недоліків і переваг кожного відповідно до умов сучасності та потреб фахівців у сфері криміналістики, науковців, практиків, слідчих, що дозволив запропонувати класифікаційний поділ документів за такими підставами: за організаційно-правовою формою, в якій існує документ, за походженням носія та способом фіксації інформації в ньому, за джерелом походження документа, за рівнем секретності, цільовим призначенням, способом відображення інформації в документі, його значенням щодо процесуального права, співвідношенням часу створення документа та часу вчинення кримінального правопорушення, за ступенем відкритості інформації в ньому, за достовірністю, видом матеріалу, з якого документ виготовлений та за кількістю творців документа.

Розділ 2 «Правові та організаційні основи криміналістичного документознавства» складається з чотирьох підрозділів, у яких окреслено основи правового регулювання документообігу в Україні, правові та організаційні засади збирання та використання документів як джерел доказів, нормативно-правову регламентацію та організацію криміналістичного дослідження документів, зарубіжний досвід забезпечення процесуальних

гарантій прав експерта і спеціаліста під час збирання та використання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні.

У підрозділі 2.1 «*Основи правового регулювання документообігу в Україні*» підтримано учених, які вважають, що юридичне документознавство – це система науково обґрунтованих засад щодо юридичної техніки та лінгвістичних вимог до створення юридичних документів. Нормативно-правова база юридичного справочинства дуже розгалужена, містить законодавчі акти України у сфері інформації та документації, укази і розпорядження Президента України, що регламентують питання документаційного забезпечення на найвищому рівні; правові акти органів виконавчої влади; інструкції, державні стандарти. Діловодство відіграє важливу роль у праводіловій сфері, що залежить як від технічного оснащення, так і від документаційного чинника. Тому нині надзвичайно важливим є вдосконалення його системи. Документообіг – рух документів в організації з моменту їх створення чи одержання до завершення виконання або відправлення. Організація документообігу – це правила, відповідно до яких відбувається рух документів в установі. Організація документообігу передбачає раціональний рух документів, що охоплює як операції з документами, так і всі їх переміщення в апараті управління, тобто їх одержання, розгляд, передачу на виконання, організацію виконання, засвідчення, оформлення та відправлення.

У підрозділі 2.2 «*Правові та організаційні засади збирання та використання документів як джерел доказів*» розвинуто наукову позицію, відповідно до якої електронним документом у процесуальному значенні слід вважати не тільки окремий електронний файл, що містить відомості, котрі мають значення для кримінального провадження, а й фізичний носій електронної інформації, який містить такий файл. Із метою усунення недоліків та неузгодженостей у порядку витребування слідчим, дізнавачем та прокурором від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб необхідних документів як джерел доказів запропоновано вдосконалити національне кримінальне процесуальне законодавство в дослідженому напрямі.

У підрозділі 2.3 «*Нормативно-правова регламентація та організація криміналістичного дослідження документів*» висвітлено питання щодо ролі комп'ютерних технологій у процесі проведення криміналістичної експертизи документів. З одного боку, комп'ютерні технології полегшили аналіз і порівняння різних типів документів, у тому числі електронних файлів, з більшою точністю та швидкістю. Комп'ютерне програмне забезпечення тепер можна використовувати для виявлення підробок або змін у цифрових документах, які раніше було набагато важче ідентифікувати. Однак зростання кількості випадків використання цифрових документів і швидкі темпи технологічних змін створили значні проблеми для експертів. Однією з

головних проблем є відповідність методів дослідження документів сучасним технологіям, згідно з якими вони створюються. Крім того, розвиток технології deepfake, яка використовує штучний інтелект для маніпулювання аудіо- та відеоконтентом, створює ще більше викликів для експертів та спеціалістів. Лише систематичне вдосконалення законодавства, а також зміна організації криміналістичного дослідження документів зі впровадженням нових методів та способів дослідження носіїв даних здатні запобігти розриву між якісною діяльністю експертів та діяльністю правопорушників щодо підробки й інших маніпуляцій із документами.

У підрозділі 2.4 «Зарубіжний досвід забезпечення процесуальних гарантій прав експерта і спеціаліста під час збирання та використання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні» встановлено спільні аспекти з питань забезпечення процесуальних прав експертів та спеціалістів, зокрема, під час збору та використання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні, вказано на необхідність дотримання цих прав на підставі вивчення праць зарубіжних учених. Зокрема, було встановлено ключову роль участі експертів та спеціалістів у кримінальному провадженні у зв'язку зі специфікою їхніх знань та здатністю визначати нові обставини справи. Також у проведених дослідженнях акцентувалася особлива увага на потребі вдосконалення нормативної бази України для забезпечення кращого захисту прав спеціалістів та експертів при здійсненні ними своїх повноважень.

Розділ 3 «Методологічні засади криміналістичного документознавства» складається з трьох підрозділів, у яких охарактеризовано об'єкти криміналістичного документознавства, завдання криміналістичного документознавства та методи криміналістичного документознавства.

У підрозділі 3.1 «Об'єкти криміналістичного документознавства» констатовано, що під об'єктом криміналістичного документознавства доцільно розуміти документи та пов'язані з їх виготовленням та зміною конкретні предмети, речовини або процеси, які за допомогою криміналістичних засобів, методів та прийомів мають бути досліджені з метою пізнання їхніх сутності, закономірностей розвитку, ознак та властивостей. Важливим аспектом об'єкта криміналістичного документознавства є матеріальна природа об'єкта дослідження та його інформаційна роль у встановленні обставин, що мають значення для кримінального провадження. Документ є складним комплексним об'єктом криміналістичного документознавства, тому потребує дослідження не лише його матеріальна складова, але й змістовна (інформаційна).

У підрозділі 3.2 «Завдання криміналістичного документознавства» встановлено, що, розкриваючи завдання криміналістичного документознавства, слід акцентувати на тих, що мають найбільше значення

під час здійснення процесів процесуального характеру, тобто на ідентифікаційних, діагностичних і класифікаційних завданнях. Ідентифікаційні завдання мають на меті встановлення за сукупністю загальних та приватних ознак індивідуальної totoжності конкретних матеріальних об'єктів. При проведенні досліджень ідентифікаційні завдання формулюються у формі питань щодо належності об'єкта до єдиного цілого, про виготовлення однією особою, на одному друкованому механізмі. На початковому етапі вирішення ідентифікаційних завдань найчастіше доводиться проводити діагностичне дослідження, оскільки у криміналістиці діагностика є методологічною основою вирішення її завдань.

Діагностичні завдання (або неідентифікаційні) складають найбільшу частину тих завдань, що вирішуються у межах проведення слідчих дій та експертних досліджень. Класифікаційно-діагностичні завдання спрямовані на встановлення характеристик (властивостей) об'єкта для віднесення його до загальноприйнятого класу. Найчастіше такі завдання мають пошуковий характер і виконуються на початкових стадіях розслідування: встановлення природи об'єкта, його призначення, сфери застосування, встановлення належності (неналежності) документа, його реквізитів до якоїсь групи об'єктів.

У підрозділі 3.3 «Методи криміналістичного документознавства» встановлено, що за рівнем спільності та субординації можна класифікувати методи судово-технічного документознавства на: загальні (загальні та загальнопізнавальні); приватні інструментальні та допоміжно-технічні методи, а також спеціальні. З іншого боку, відповідно до зазначеної кваліфікаційної ознаки можливо виокремити загальні, загальнонаукові, приватно-наукові та спеціальні методи судово-технічного документознавства.

Впровадження сучасних наукових здобутків за допомогою таких нових методів, як, наприклад, тонкошарова хроматографія, електрофорез, лазерний люмінесцентний аналіз, спектрофотометрія, електронна мікроскопія та ін., дозволяє розширити коло досліджуваних об'єктів, виявити нові властивості, ознаки, встановити їхню взаємозалежність, визначити кількісні характеристики досліджуваних ознак, підвищити можливості виявлення малої кількості матеріалів та їхніх властивостей. Як правило, використанню нового методу під час проведення досліджень передуює встановлення можливостей його застосування для вирішення поставлених перед правоохоронними органами завдань.

Розділ 4 «Технології криміналістичного дослідження документів» складається з чотирьох підрозділів, у яких проаналізовано технології почеркознавчого, технічного, лінгвістичного та комплексного дослідження документів.

У підрозділі 4.1 «Технології почеркознавчого дослідження документів» наведено аргументи на користь того, що наекспертне почеркознавче

дослідження не поширюється вимога щодо його проведення виключно державними спеціалізованими установами. Це накладає особливі вимоги на методикку проведення судової експертизи, її точність і механізм контролю її використання. Методичні основи проведення почеркознавчої експертизи базуються на правилах підготовки і проведення комплексних криміналістичних експертиз, враховують наявну класифікацію за об'єктами й завданнями досліджень, містять низку обов'язкових вимог щодо підготовки матеріалів для дослідження та можливих варіантів підробки рукописних текстів і підписів. Одним із проблемних питань почеркознавчої експертизи є низький відсоток отримання експертних висновків, що мають значення для розслідування кримінальних проваджень.

У підрозділі 4.2 «Технології технічного дослідження документів» констатовано, що процес впровадження сучасних технологій у технічну експертизу документів є свідченням прагнення до прогресивності розвитку наукових досліджень в цій сфері та орієнтації на якісні міжнародні стандарти. Сучасні технології значно полегшують експертну роботу, скорочуючи витрати часу та виключаючи суб'єктивну можливість допустити помилку. Автоматизований процес дозволяє одночасно виконувати широкий набір запрограмованих операцій, як-от: ідентифікація, вимірювання, статистичний аналіз, математичне моделювання, порівняння, оцінка та фіксація результату. Перевага застосування програмних засобів при експертних дослідженнях полягає також у фіксації та аналізі тих ознак, які можуть бути непомітними при традиційному експертному дослідженні. Слід зауважити, що саме поєднання традиційних експертних методик із можливостями новітньої техніки є запорукою отримання найбільш повних та точних висновків.

У підрозділі 4.3 «Технології лінгвістичного дослідження документів» наголошено на тому, що об'єктом експертного лінгвістичного дослідження є письмові матеріали різного типу: газетні та журнальні публікації; скрипти дикторської мови; скрипти усного мовлення учасників юридично значущих комунікативних ситуацій; книги; документи, що мають юридичну силу (договори, розписки); матеріали справи, в якій здійснюється лінгвістична експертиза (показання свідків, заяви, протоколи та ін.); тексти інтернет-комунікації (форумів, блогів, соціальних мереж). Предметом експертизи є факти й обставини справи, що встановлюються на основі дослідження закономірностей існування і використання природної або штучної мови її носіями.

У підрозділі 4.4 «Технології комплексного дослідження документів» доведено, що в сьогоденних умовах регламентації судово-експертної діяльності й розвитку теорії судової експертизи комплексне експертно-криміналістичне дослідження документів являє собою відповідний напрям практичної експертної діяльності – комплекс взаємопов'язаних досліджень. Водночас судова експертиза, як одна з форм такого дослідження, у

процесуальному сенсі не буде вважатися комплексною. Слід зауважити, що реалізація цієї пропозиції дасть змогу вдосконалювати методики проведення вказаної експертизи шляхом інтеграції методів із трасології та криміналістичного документознавства, а в перспективі й інших галузей криміналістичної техніки.

Слід передбачити єдиний підхід до розуміння комплексної експертизи в усіх галузях судочинства, закріпивши його в Законі України «Про судову експертизу», і в такий спосіб запобігти плутанині в умовах конкуренції норм. Необхідність чіткого розрізнення понять комплексної судової експертизи як процесуальної категорії та комплексного експертного дослідження (або, іншими словами, комплексу досліджень) як сфери практичної діяльності є актуальною та потребує законодавчої підтримки.

Розділ 5 «Технології дослідження окремих об'єктів криміналістичного документознавства» складається з трьох підрозділів, у яких здійснено аналіз технологій криміналістичного дослідження грошей і цінних паперів, пластикових документів та електронних документів.

У підрозділі 5.1 «Криміналістичне дослідження грошей і цінних паперів» наведено аргументи на користь того, що криміналістичне дослідження грошей та цінних паперів охоплює як огляд грошових знаків або цінних паперів із ознаками підробки, так і проведення їх техніко-криміналістичної експертизи. Під час проведення обшуку або огляду місця події можуть бути виявлені грошові кошти або цінні папери з ознаками підробки. У разі виявлення і вилучення паперових грошових коштів або цінних паперів, щодо яких є сумніви у їхній справжності, їх огляд повинен бути спрямований на встановлення ознак підроблення. Основними питаннями, які вирішуються під час проведення такої експертизи, є відповідність цінного паперу або банкноти аналогічним цінним паперам або банкнотам, що виготовляються Держзнаком або Нацбанком України.

У підрозділі 5.2 «Криміналістичне дослідження документів, виготовлених на пластиковій основі» акцентовано на тому, що проблемні питання можна вирішити тільки за умови тісної взаємодії та співпраці органів досудового розслідування, експерта, який здійснює експертизу документів, виготовлених на пластиковій основі, та підприємства, діяльність якого спрямована на випуск таких документів. Також вирішення проблем стане можливим, якщо експертні служби МВС будуть співпрацювати та допомагати суду та органам досудового розслідування у вирішенні всіх питань, що виникають під час дослідження осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері виготовлення документів на пластиковій основі. Така співпраця дозволить забезпечити повне, об'єктивне, неупереджене та всебічне розкриття осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення.

У підрозділі 5.3 «Криміналістичне дослідження електронних документів» встановлено, що швидкий розмах технологій задає темп

поширення такому виду кримінального правопорушення, як підробка електронних документів. Широке розповсюдження в Україні інноваційних технологій привело до формування нових механізмів електронного автоматизованого документообігу, заснованого на сучасних платформах. В його основу покладено створення повноцінного електронного документа, що принципово замінить техніку його формування, залишаючи при цьому актуальність властивостей та функцій. Тобто, об'єктами криміналістичного дослідження стають електронні оригінали та копії різних фінансових і процесуальних документів, що містять відповідну інформацію, а також технічні пристрої, для яких характерні багатofункціональність та найсучасніша висока якість копіювально-розмножувальних властивостей. Кількість правопорушень у сфері комп'ютерних технологій невпинно збільшується. Це пояснюється, зокрема, недостатньою розробленістю методик криміналістичної діяльності та високим рівнем латентності, що заважає ефективному розкриттю кримінального правопорушення і своєчасному реагуванню. Тому подальший розвиток криміналістичної справи в окресленому аспекті нерозривно пов'язаний із модернізацією організаційно-правового забезпечення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – розроблено концепцію теоретико-методологічних та правових засад криміналістичного документознавства, а також вироблено на цій основі напрями вдосконалення доктринального, правотворчого та правозастосовного підходів до розуміння документа у кримінальному провадженні.

1. Криміналістичне дослідження документів пройшло достатньо довгий шлях історичної еволюції. У своєму сучасному вигляді воно склалося у другій половині ХХ ст. завдяки поєднанню теоретичних положень та спеціальних методів, що були запозичені з природних та технічних наук. Це дозволило максимально точно визначати технічні особливості виготовлення того чи іншого документа або його частини, ототожнюючи використані при цьому засоби та матеріали.

2. Документ за своєю суттю є унікальним, оскільки виступає предметом дослідження різних галузей знань і сфер суспільної діяльності. Документ асоціюється передусім із папером, хоча справочинство загалом і юриспруденція зокрема розглядають можливість фіксації інформації на будь-якому матеріальному носіїві.

3. На міжнародному рівні сьогодні фактично немає єдиної загальновизнаної дефініції поняття «документ», адже як в актах міжнародного

права, так і в законах різних країн, державних і галузевих стандартах, наукових працях надається значна кількість визначень одного поняття. На міжнародному рівні найбільш загально визначеним є таке визначення документа, котре детермінує його як запис інформації, що може бути використана як одиниця в документаційному процесі. Відповідно до стандартів ІСО інформація може бути записаною в будь-який спосіб фіксування будь-яких відомостей, тобто за допомогою не тільки знакового письма, але й зображення, звуку тощо. Таке визначення дозволяє додати до категорії документів всі матеріальні об'єкти, які можна використати для передачі інформації в суспільстві.

4. Документ (загалом) – це обов'язковий та невід'ємний елемент будь-якої діяльності (управлінської в цілому чи певної, галузевої). Це закріплення певним способом (графічним (писемним), усним (словесним), картографічним, топографічним, стенографічним, живописним, нотним, образотворчим, аудіовізуальним тощо) інформації на певному матеріальному носії (як-от: папір, фото-, відео-, аудіоносій, фото-, кіноплівка, фото-, кінокадр, електронний накопичувач інформації (flash-карта), диск, дискета, касета, перфокарта тощо).

5. Усі ділові папери різняться за своїм призначенням, конкретною функцією, тому рівень регламентації та стандартизації їх буде різним, а саме низьким або високим. Юридичний документ – це письмовий акт, який складається згідно з правовими вимогами та містить правову інформацію (підтвердження прав, обов'язків або підтвердження юридичних фактів, подій чи дій, що тягнуть виникнення певних прав та обов'язків). В адміністративному праві поняття «документ» використовується для характеристики функцій різних адміністративних органів, визначення змісту і форми актів управління, а також реєстрації актів цивільного стану. У кримінальному праві документ виступає як предмет кримінальних правопорушень, що їх вчиняють конкретні особи (підроблення документів, печаток, штампів і бланків, їх збут, використання). У кримінальному процесі поняття «документ» розуміється ширше, адже до документів відносять зліпки зі сліду, фотознімки місця події, фонограми допиту. Документом у кримінальному процесуальному розумінні можна вважати будь-які предмети матеріального світу, придатні для фіксації та передачі у часі і просторі інформації (відомостей) з метою її збереження та суспільного використання. У трудовому праві з поняттям і видами документів пов'язане виникнення, припинення, здійснення трудових відносин: прийом на роботу, переведення, звільнення з роботи, трудовий стаж, відпустка, підвищення звання чи посади. У цивільному праві поняття «документ» пов'язане з урегулюванням різноманітних видів цивільно-правових угод (договори, зобов'язання) тощо.

6. У криміналістиці документ має специфічне значення, тому що тут документи виступають як об'єкти криміналістичного дослідження щодо

встановлення способу та часу виготовлення документа, наявності змін, які були внесені до нього, відновлення первинного змісту й інших обставин. Основним досягненням криміналістики є те, що було вироблено криміналістичні підходи до виявлення підробки документів. Криміналістична практика свідчить про те, що документами вважають, як правило, предмети, на яких тим чи іншим способом зафіксовані відомості про обставини (факти), що мають значення для встановлення істини у справі.

Юридичні документи: регулюють суспільні відносини, які належать до сфери правового регулювання; супроводжують усі стадії правового регулювання; є результатом цілеспрямованої діяльності людини; створюються під час практичної діяльності суб'єктів права; складаються у межах компетенції державних органів або посадових осіб чи правоздатності громадян (установ, організацій); встановлюють права та обов'язки; породжують юридичні наслідки; мають обов'язковий характер; повинні бути складені відповідно до вимог юридичної техніки; дозволяють досягти стабільності та визначеності у відносинах між людьми.

7. Проведене дослідження проблем криміналістичного документознавства свідчить про те, що, попри велику кількість наукових досліджень у цьому напрямі та систематичне застосування правового інституту криміналістичного документознавства на практиці, залишається чимало питань, які потребують вдосконалення або навіть додаткового дослідження. Зокрема, залишаються остаточно невирішеними, а отже, можуть стати предметом самостійних наукових пошуків, питання щодо розробки спеціального методичного забезпечення документування змісту криміналістичного дослідження, розроблення типових зразків документів, де мають фіксуватися виявлені фактичні дані, а також відображатися результати та наслідки застосування тих чи інших дій. Предметом криміналістичного документознавства є способи, засоби та методи дослідження документів та інформації у кримінальному провадженні з метою визначення авторів, оригінальності, особливостей виготовлення чи написання, а також інших обставин, які мають значення для розслідування та встановлення істини у справі. Аналіз наукових позицій сучасних вчених дозволяє констатувати, що система криміналістичного документознавства містить у собі криміналістичне дослідження текстів та техніко-криміналістичне дослідження документів. Також варто підкреслити, що криміналістичне документознавство як правова категорія має подвійну правову природу, адже, з одного боку, являє собою систему знань про документознавство, а з іншого – про криміналістичну техніку.

8. Під криміналістичним документознавством слід розуміти галузь криміналістичної техніки, яка вивчає поняття та зміст документів, способи їх виготовлення, практику їх використання зі протиправною метою, а також діяльність науковців, криміналістів, експертів та інших уповноважених осіб зі

збирання, дослідження та оцінки документів із метою розслідування вчинених протиправних дій (осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, або проступків) та їх попередження. Основне призначення криміналістичного дослідження документів полягає у комплексному вивченні особливостей, способів, засобів та методів виготовлення документа, внесення в нього змін або його знищення, що має ключове криміналістичне значення.

Підтримано учених, які вважають, що юридичне документознавство – це система науково обґрунтованих засад щодо юридичної техніки та лінгвістичних вимог до створення юридичних документів. Нормативно-правова база юридичного справочинства дуже розгалужена, охоплює законодавчі акти України у сфері інформації та документації, укази і розпорядження Президента України, що регламентують питання документаційного забезпечення на найвищому рівні; правові акти органів виконавчої влади; інструкції, державні стандарти. Діловодство відіграє важливу роль у праводіловій сфері, що залежить як від технічного оснащення, так і від документаційного чинника. Тому нині надзвичайно важливим є вдосконалення його системи. Документообіг – рух документів в організації з моменту їх створення чи одержання до завершення виконання або відправлення. Організація документообігу – це правила, відповідно до яких відбувається рух документів в установі. Організація документообігу передбачає раціональний рух документів, що охоплює як операції з документами, так і всі їх переміщення в апараті управління, тобто їх одержання, розгляд, передачу на виконання, організацію виконання, засвідчення, оформлення та відправлення.

9. Дослідження правових і організаційних засад щодо проблемних питань понятійного апарату та правозастосування порядку збирання, перевірки та оцінки документів як джерел доказів у кримінальному провадженні надає підстави стверджувати, що документом як одним із процесуальних джерел доказів є спеціально створений із метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуків, зображення тощо відомості, який може бути використаний як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження та мають значення для нього, який відповідає вимогам належності, допустимості, достовірності та достатності.

10. Електронним документом у процесуальному значенні запропоновано вважати не тільки окремий електронний файл, що містить відомості, котрі мають значення для кримінального провадження, а й фізичний носій електронної інформації, який містить такий файл. Із метою усунення недоліків та неузгодженостей у порядку витребування слідчим, дізнавачем та прокурором від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб необхідних документів як джерел доказів пропонуємо вдосконалити національне

кримінальне процесуальне законодавство в дослідженому напрямі, а саме доповнити частину 2 ст. 93 КПК України текстом такої редакції: «Сторона обвинувачення здійснює витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок шляхом надсилання постанови, яка має відповідати вимогам, передбаченим ст. 110 КПК України. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службові та фізичні особи, яким надіслано постанову слідчого, дізнавача, прокурора про витребування речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів зі дня отримання постанови надати слідчому, дізнавачу, прокурору витребувані речі, відомості, інформацію, документи та копії документів, крім відомостей із обмеженим доступом і документів, у яких міститься інформація з обмеженим доступом. Строк розгляду постанови про витребування речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок може бути продовжено до десяти робочих днів, якщо витребування стосується надання значного обсягу інформації або потребує збору та перевірки інформації серед значної кількості даних, про що слідчого, дізнавача, прокурора письмово повідомляють не пізніше п'яти робочих днів зі дня отримання відповідної постанови з обґрунтуванням причин такого продовження. У процесі тримання речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок слідчий, дізнавач, прокурор складає відповідний протокол. Невиконання постанови про витребування речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок є підставою для звернення сторони обвинувачення з клопотанням про застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження».

11. Констатовано, що зростання кількості випадків використання цифрових документів і швидкі темпи технологічних змін створили значні виклики для експертів. Однією з головних проблем є відповідність методів дослідження документів сучасним технологіям, згідно з якими вони створюються. Крім того, розвиток технології deepfake, яка використовує штучний інтелект для маніпулювання аудіо- та відеоконтентом, створює ще більше викликів для експертів та спеціалістів. Лише систематичне вдосконалення законодавства, а також зміна організації криміналістичного дослідження документів зі впровадженням нових методів та способів дослідження носіїв даних здатні запобігти розриву між якісною діяльністю експертів та діяльністю правопорушників щодо підробки й інших маніпуляцій із документами. Організаційні аспекти криміналістичного дослідження документів в Україні потребують подальшого вдосконалення. Зокрема, необхідно дослідити різні аспекти роботи з електронною документацією, такі як аналіз електронного підпису, електронної пошти, ціль-даних та інших

цифрових слідів; автоматизований аналіз документів: можливості та обмеження.

12. Акцентовано увагу на подальшому вивченні питань процесуальних гарантій прав експерта та спеціаліста під час збору та використання документів як джерел доказів у кримінальному дослідженні. Зокрема, проведене дослідження визначило основні права експерта та спеціаліста, захист яким необхідно забезпечити під час реалізації останніми своїх повноважень у ході кримінального провадження.

13. Правове регулювання документообігу відіграє ключову роль у забезпеченні ефективної юридичної практики, організуючи рух документів від їх створення до архівації з мінімальними витратами часу та ресурсів. Система документообігу, що охоплює вхідні, вихідні та внутрішні документопотоки, базується на чітких нормативних засадах, таких як статuti, накази та державні стандарти. Номенклатура справ систематизує зберігання, а експертиза цінності документів визначає їхню подальшу долю. В Україні це регулювання має глибокі історичні корені, починаючи від «Руської правди» і до сучасної нормативної бази, що охоплює закони про інформацію, електронний документообіг і державну таємницю. Юридичне документознавство, поєднуючи юридичну техніку, лінгвістику та цифрові технології, адаптується до сучасних викликів, зокрема через розвиток електронних документів. У кримінальному процесі документи виступають важливими джерелами доказів, відповідаючи критеріям належності й допустимості, але потребують вдосконалення нормативного регулювання, зокрема щодо витребування та адаптації до нових технологій. Подальший розвиток системи документообігу вимагає гармонізації з європейськими стандартами та інтеграції інновацій, що забезпечить ефективність правової комунікації та захист прав людини.

14. Процесуальні гарантії експертів та спеціалістів мають вирішальне значення у процесі винесення рішення у кримінальному провадженні. Так, експертом є особа, що наділена фаховими знаннями та уповноважена проводити судову експертизу у кримінальному розслідуванні. Тоді як спеціаліст також є особою, яка має спеціальні знання, котрі необхідно застосовувати здебільшого для внесення ясності у хід розслідування. У цьому і полягає ключова відмінність їхніх ролей та функцій – експерт безпосередньо бере участь у провадженні та проводить власне незалежне розслідування, а спеціаліст допомагає слідству, надаючи спеціальні знання.

15. На відміну від експертів, спеціалісти мають більш обмежену роль у кримінальному провадженні, оскільки в більшості випадків вони застосовують свої фахові знання та навички замість того, щоб проводити незалежні розслідування. Вони допускаються до участі у збиранні та аналізі доказів, однак не мають повноважень надавати незалежні висновки (останні мають додатковий характер). Спеціалісти зобов'язані співпрацювати зі слідчими та прокурорами, консультуючи їх, ґрунтуючись на власному досвіді

та знаннях. Їхня участь має ключове значення для роз'яснення технічних аспектів справи, гарантуючи, що докази будуть правильно інтерпретовані. Незважаючи на те, що спеціалісти володіють цінними знаннями, вони мають діяти у встановлених законом межах та не можуть діяти незалежно, як експерти.

16. Документ можна вважати комплексним об'єктом дослідження, який залежно від завдань, що цікавлять замовника експертизи, може направлятися на різні види судових експертиз. Однак якщо вести мову про документ як об'єкт криміналістичного документознавства, то сучасна судова експертологія передбачає такі експертні спеціальності, що дозволяють досліджувати документ та вирішувати завдання саме цієї галузі криміналістики: 1) почеркознавча та лінгвістична експертизи документів: 1.1) дослідження почерку і підписів; 1.2) лінгвістичне дослідження писемного мовлення; 1.3) лінгвістичне дослідження усного мовлення; 2) технічна експертиза документів: 2.1) дослідження реквізитів документів; 2.2) дослідження матеріалів документів; 2.3) дослідження друкарських форм та інших засобів виготовлення документів. Крім того, залежно від способу та засобів фіксації інформації в документі, а також способу його виготовлення та матеріалу документи можуть бути об'єктами дослідження й інших видів судових експертиз, таких, наприклад, як трасологічна, комп'ютерно-технічна, фототехнічна, портретна та голографічних зображень, відео-, звукозапису тощо.

Під об'єктом криміналістичного документознавства доцільно розуміти документи та пов'язані з їх виготовленням та зміною конкретні предмети, речовини або процеси, які за допомогою криміналістичних засобів, методів та прийомів мають бути досліджені з метою пізнання їхніх сутності, закономірностей розвитку, ознак та властивостей.

Доведено, що важливим аспектом об'єкта криміналістичного документознавства є матеріальна природа об'єкта дослідження та його інформаційна роль у встановленні обставин, що мають значення для кримінального провадження. Документ є складним комплексним об'єктом криміналістичного документознавства, тому потребує дослідження не лише його матеріальна складова, але й змістовна (інформаційна).

17. Впровадження сучасних наукових здобутків за допомогою таких нових методів, як, наприклад, тонкошарова хроматографія, електрофорез, лазерний люмінесцентний аналіз, спектрофотометрія, електронна мікроскопія та ін., дозволяє розширити коло досліджуваних об'єктів, виявити нові властивості, ознаки, встановити їхню взаємозалежність, визначити кількісні характеристики досліджуваних ознак, підвищити можливості виявлення малої кількості матеріалів та їхніх властивостей. Як правило, використанню нового методу під час проведення досліджень передує встановлення можливостей його застосування для вирішення поставлених перед правоохоронними

органами завдань.

18. Методичні основи проведення почеркознавчої експертизи базуються на правилах підготовки і проведення комплексних криміналістичних експертиз, враховують наявну класифікацію за об'єктами й завданнями досліджень, містять низку обов'язкових вимог щодо підготовки матеріалів для дослідження та можливих варіантів підробки рукописних текстів і підписів. Одним із проблемних питань почеркознавчої експертизи є низький відсоток отримання експертних висновків, що мають значення для розслідування кримінальних проваджень. Понад 50 % проведених експертиз містять висновок про неможливість зробити будь-який висновок після проведення дослідження. Доцільним є внесення змін у технологію проведення цього виду експертиз із метою формування відсоткового висновку щодо досліджуваного зразка почерку. Одним із елементів технології проведення цієї експертизи є складання таблиці ознак та пошук відповідей щодо наявності/відсутності конкретної ознаки в досліджуваному зразку. На підставі результатів, що містяться в таблиці, експерт має зробити висновок про наявний відсоток збігів ознак досліджуваного зразка з еталоном. Результуючий відсоток отримується шляхом підсумовування позитивних відповідей і множення цієї суми на ваговий коефіцієнт відповіді. Ваговий коефіцієнт відповіді в цьому разі отримується шляхом поділу 100 на кількість порівнюваних ознак (або рядків таблиці). Висновок експерта, що містить відсоток імовірності авторства підозрюваної особи, є значно більш інформативним для розслідування, ніж висновок про неможливість ідентифікації.

19. Сучасні технології значно полегшують експертну роботу, скорочуючи витрати часу та виключаючи суб'єктивну можливість допустити помилку. Автоматизований процес дозволяє одночасно виконувати широкий набір запрограмованих операцій, як-от: ідентифікація, вимірювання, статистичний аналіз, математичне моделювання, порівняння, оцінка та фіксація результату. Перевага застосування програмних засобів при експертних дослідженнях полягає також у фіксації та аналізі тих ознак, які можуть бути непомітними при традиційному експертному дослідженні. Слід підкреслити, що саме поєднання традиційних експертних методик із можливостями новітньої техніки є запорукою отримання найбільш повних та точних висновків.

20. Для лінгвістів у цю епоху міжнародних судів важливо буде зрозуміти практику дискурсу міжнародного права та ознайомитися зі звичаями правових систем інших країн. Слід зазначити також назрілу необхідність розробки методичних підходів до дослідження речових продуктів, що містять іншу деструктивну інформацію, у зв'язку зі зростаючими загрозами віртуального простору. Вирішити завдання процесуальної перевірки результату експертного дослідження, об'єктивності висновків допоможуть слідчому, прокурору, захиснику, судді криміналістичні

рекомендації, запропоновані вченими.

21. Слід передбачити єдиний підхід до розуміння комплексної експертизи в усіх галузях судочинства, закріпивши його в Законі України «Про судову експертизу» і в такий спосіб запобігти плутанині в умовах конкуренції норм. Необхідність чіткого розрізнення понять комплексної судової експертизи як процесуальної категорії та комплексного експертного дослідження (або, іншими словами, комплексу досліджень) як сфери практичної діяльності є актуальною та потребує законодавчої підтримки. Криміналістичні дослідження документів, що проводяться із залученням декількох об'єктів, вимагають звернення до спеціальних знань у галузі криміналістичної техніки, тобто одному експерту цілком під силу володіти всіма необхідними методиками. Тому достатньо затвердити їхній комплексний характер, здійснити розробку (або затвердження) відповідної методики та визнати в правовий спосіб доцільність здійснення цих досліджень одним експертом.

22. Почеркознавчі експертизи відіграють ключову роль у кримінальних розслідуваннях, ідентифікуючи авторів рукописних текстів і підписів. Вони базуються на порівняльному аналізі зразків, зважаючи на мову, час виконання та спосіб написання, із застосуванням фізичних, хімічних, медичних і психологічних методів. Проте понад 50 % експертиз не дають чітких висновків через недостатність зразків чи вплив сучасних технологій, що ускладнює аналіз. Для підвищення ефективності пропонується запровадити відсоткову оцінку ймовірності авторства за допомогою таблиць ознак. Технічне дослідження документів спрямоване на встановлення їхньої справжності, виявлення підрбок і відновлення змісту. Воно використовує загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема мікроскопію, фотографію, хімічний і фізичний аналіз. Сучасні технології, як-от комп'ютерна діагностика та аналіз голограм, підвищують точність, але ускладнення викликають нові способи фальсифікації, наприклад використання плотерів чи копіювальної техніки.

23. Криміналістичне дослідження грошей та цінних паперів передбачає як огляд грошових знаків або цінних паперів із ознаками підробки, так і проведення їхньої техніко-криміналістичної експертизи. Під час проведення обшуку або огляду місця події можуть бути виявлені грошові кошти або цінні папери з ознаками підробки. У разі виявлення і вилучення паперових грошових коштів або цінних паперів, щодо яких є сумніви у їхній справжності, їх огляд повинен бути спрямований на встановлення ознак підроблення.

Для підтвердження факту підроблення грошових коштів або цінних паперів призначається техніко-криміналістична експертиза грошових коштів. Основними питаннями, які вирішуються під час проведення цієї експертизи, є відповідність цінного паперу або банкноти аналогічним цінним паперам або

банкнотам, що виготовляються Держзнаком або Нацбанком України. Результати експертного дослідження повинні бути викладені й оформлені у висновку експерта.

24. Для роботи з електронними документами експерту варто розуміти основні технології їх використання, що зумовлюють сучасні можливості. Це дозволить отримати важливу інформацію про устаткування та матеріали, спосіб виготовлення, кваліфікацію і навички особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення і причетна до процесу фальсифікації. У структурі криміналістичного дослідження шляхом використання ефективного комплексу спеціалізованих знань судово-технічної та комп'ютерної експертизи електронного документообігу формується певна система ознак способу виготовлення та підробки документів, що допомагають реалізувати продуктивну ідентифікацію. Отже, використання інноваційних технологій у підробці електронних документів ставить перед судовою експертизою низку завдань, із-поміж яких основними є: вдосконалення наявних і створення нових експертних методів боротьби з такою діяльністю, правове регулювання їх застосування, розробка апаратно-технічного і методичного забезпечення, підготовка кваліфікованих спеціалістів, удосконалення чинної законодавчої бази.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

Статті у фахових виданнях України категорії «Б»:

1. Сезонов В. С. Проблеми формування комплексних експертних досліджень у галузі криміналістичного документознавства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 239–242.

2. Сезонов В. С. Проблеми криміналістичного дослідження документів, що супроводжують транспортні засоби. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2019. № 3 (65). С. 253–258.

3. Сезонов В. С. Особливості підготовки та призначення криміналістичної експертизи транспортних засобів та реєстраційних документів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 19. С. 191–202.

4. Сезонов В. С. Генезис криміналістичного дослідження документів як галузі криміналістичної техніки. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 133–140.

5. Сезонов В. С. Основи правового регулювання документообігу в Україні. *Scientific discussion (Praha, Czech Republic)*. 2020. Vol. 2. No 48. С. 44–53.

6. Сезонов В. С. Криміналістичне дослідження грошей і цінних паперів.

Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2020. № 3 (90). С. 245–254.

7. Сезонов В. С. Історико-правові засади формування системи правового регулювання документообігу в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 178–183.

8. Сезонов В. С., Охріменко С. С., Антонюк О. В. Система криміналістичного документознавства: зарубіжний досвід. *International scientific journal "Internauka". Series : "Juridical sciences"*. 2021. № 1 (35). С. 89–97.

9. Сезонов В. С., Піддубна А. В. Проблемні питання збирання і використання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2021. Т. 32 (71). № 1. С. 111–119.

10. Сезонов В. С. Поняття документа в юриспруденції. *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 200–208.

11. Сезонов В. С. Поняття документа в криміналістиці. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 215–224.

12. Сезонов В. С., Сезонова О. М. Криміналістичне дослідження документів, виготовлених за допомогою засобів комп'ютерної техніки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2022. Т. 27. № 1. С. 40–47.

13. Литовченко В. П., Сезонов В. С., Диська Д. Г. Стандарти безпеки біометричних документів: реалізація в Україні та ЄС. *Академічні візії*. 2023. № 15. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/96>.

14. Кульчицький Т. Р., Ковальчук Ю. М., Сезонов В. С. Аналіз сучасних досліджень у сфері юридичного документознавства країн ЄС: досвід для України. *Академічні візії*. 2023. № 16. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/174>.

15. Скидан Р. О., Сезонов В. С., Ястремська Н. М. Теоретико-методологічні засади становлення та розвитку юридичного документознавства в Україні. *Академічні візії*. 2023. № 17. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/254>.

16. Сезонов В. С. Об'єкти криміналістичного документознавства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (101). С. 248–260.

17. Сезонов В. С., Дікевич К. Г. Компонентний склад чорнил, фарб та барвників як важлива складова захисту документів від підробок. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. Вип. 68. С. 381–391.

18. Sezonov V. Forensic Examination of Documents Made in the Form of Plastic Cards. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2023. № 1 (7). С. 121–127.

19. Щербаковський М., Сезонов В. Збирання та дослідження електронних документів із застосуванням спеціальних знань. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. Вип. 3 (36). С. 10–23.

*Статті в періодичних наукових виданнях,
що індексуються БД Scopus та Web of Science:*

20. Lohvynenko B. O., Sezonov V. S., Frantsuz-Yakovets T. A. Tendencies for the falsification of medicinal products in Ukraine: general analysis and areas of counteraction. *Wiadomości Lekarskie. Czasopismo Polskiego Towarzystwa Lekarskiego*. 2019. T. LXXII. Nr 12. Cz. II. Grudzien. P. 2478–2483.

21. Кернякевич-Танасійчук Ю. В., Сезонов В. С., Ничитайло І. М., Савчук М. А., Царьова І. В. Проблеми криміналістичної ідентифікації почерку у судовій експертизі. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28. № 1. С. 195–204.

22. Sezonov V. S., Fialka M. I., Poltavski E. M., Prokopenko N. M., Fomenko M. V. Forensic examination of electronic documents. *The Law, State and Telecommunications Review*. 2022. Vol. 14. No. 2. October. P. 81–93.

23. Yukhno O., Fedosova O., Martovytska O., Sezonov V., Sezonova I. Solving the Problem of Forensic Identification of a Person's Appearance Based on Video Materials: An Integrated Approach. *Law, State and Telecommunications Review*. 2023. Vol. 15. No. 1. P. 106–121. DOI : 10.26512/lstr.v15i1.43472.

24. Pyrih I., Sezonov V., Yefimov M., Oderiy O., Novikov V. Forensic Examination of Plastic Identification Documents. *Pakistan Journal of Criminology*. 2023. Vol. 15. No. 02. April-June. P. 17–32.

25. Sezonov V., Petrova I., Perlin S., Sezonova O., Piddubna A. Regulatory and Legal Regulation and Organization of Forensic Examination of Documents. *Pakistan Journal of Criminology*. 2023. Vol. 15. No. 03. July-September. P. 285–301.

26. Sezonov V., Yukhno O., Martovytska O., Hlobenko H., Strok I. The role of forensic expertise in the investigation of crimes related to forgery of digital documents and cryptocurrencies. *Revista Jurídica Portucalense*. 2025. No. 37. P. 235–261. DOI : [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(37\)2025.ic-11](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(37)2025.ic-11).

27. Sezonov V., Yukhno O., Poddubna A., Voronyi O., Shablysta O. Procedural Guarantees of the Rights of Experts and Specialists in the Collection and Use of Documents as Sources of Evidence in Criminal Proceedings. *International Annals of Criminology*. 2025. Vol. 63. Issue 4. December. P. 689–710. DOI : <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10096>.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

28. Сезонов В. С. Дослідження документів, що супроводжують транспортні засоби: експертно-криміналістична характеристика. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.) : зб. тез доп. на Міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення університету* (м. Харків, 22 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 417–420.

29. Сезонов В. С. Аспекти криміналістичного дослідження пластикових документів на транспортні засоби. *Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*

(м. Одеса, 29 трав. 2020 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 199–201.

30. Сезонов В. С. Деякі питання застосування законодавства про відповідальність за підробку документів. *Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Запоріжжя, 21-22 серп. 2020 р.) Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2020. С. 21–25.

31. Сезонов В. С. Аспекти правового регулювання документообігу в Україні. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 20 лист. 2020 р.). Харків, 2020. С. 451–455.

32. Сезонов В. С. Особливості отримання зразків для криміналістичного дослідження документів, виготовлених за допомогою засобів комп'ютерної техніки. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 369–371.

33. Сезонов В. С. Сучасні проблеми криміналістичної ідентифікації електронного документа. *Кримінальний процес та криміналістика: сучасний стан та перспективи : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 26 лист. 2020 р.). Харків, 2020. С. 339–341.

34. Сезонов В. С. Криміналістична характеристика підробки свідочтв про реєстрацію транспортних засобів на пластиковій основі. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження : матеріали круглого столу* (м. Харків, 17 черв. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 253–255.

35. Сезонов В. С. Аспекти правових та організаційних засад збирання та використання електронних документів як джерел доказів. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф.* (Дніпро, 17 черв. 2021 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2021. С. 193–195.

36. Сезонов В. С. Криміналістичне дослідження документів: зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 29 жовт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 324–326.

37. Сезонов В. С. Юридичний документ як спеціальний науковий термін. *Термінознавство: традиції та перспективи розвитку : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 15 груд. 2021 р.). Харків, 2021. С. 46–47.

38. Сезонов В. С. Аспекти збирання і використання документів як джерел доказів. *Modern research in world science : the 5th International scientific and practical conference* (Lviv, Ukraine, August 7-9, 2022). Lviv, 2022. С. 1016–1019.

39. Сезонов В. С. Криміналістична характеристика розкрадань у сфері

обігу криптовалют. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 375–377.

40. Сезонов В. С. Теоретичні та прикладні криміналістичні дослідження в умовах війни (український досвід техніко-криміналістичного дослідження електронних носіїв інформації). *Innovations and Prospects for the Development of Science and Technology in the 21st Century: Challenges of the Future : materials of the International scientific conference* (Poland, December 25, 2022). Lodz, 2022. С. 167–171.

41. Сезонов В. С. Суб'єкти криміналістичного документознавства. *Правовий дискурс : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закл. вищ. освіти* (м. Черкаси, 12 жовт. 2023 р.) Черкаси : Видавець Вовчок О. Ю., 2023. С. 224–225.

42. Сезонов В. С. Судове документознавство: окремі питання процесуальної регламентації. *30 років Закону України «Про судову експертизу»: сучасний стан та перспективи вдосконалення : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 лют. 2024 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 227–230.

43. Сезонов В. С. Аспекти техніко-криміналістичного дослідження електронних документів. *Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю від дня народження Процевського О. І., присвячено до 220-ї річниці з дня заснування університету* (м. Ломжа, Республіка Польща; м. Харків, Україна, 29 бер. 2024 р.). Ломжа ; Харків : MANS ; ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2024. С. 490–493.

АНОТАЦІЯ

Сезонов В. С. Правові та теоретико-методологічні засади криміналістичного документознавства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, 2026.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – розроблено концепцію теоретико-методологічних та правових засад криміналістичного документознавства, а також вироблено на цій основі напрями вдосконалення доктринального, правотворчого та правозастосовного підходів до розуміння документа у кримінальному провадженні. У результаті дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій.

Зокрема, описано генезис криміналістичного дослідження документів як

галузі криміналістичної техніки; визначено поняття документа в юриспруденції та криміналістиці; охарактеризовано систему криміналістичного документознавства; проведено криміналістичну класифікацію документів; визначено основи правового регулювання документообігу в Україні; проаналізовано правові та організаційні засади збирання та використання документів як джерел доказів; охарактеризовано нормативно-правову регламентацію та організацію криміналістичного дослідження документів; вивчено зарубіжний досвід забезпечення процесуальних гарантій прав експерта і спеціаліста під час збирання та використання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні; визначено об'єкти криміналістичного документознавства; сформульовано завдання криміналістичного документознавства; охарактеризовано методи криміналістичного документознавства; вивчено технології почеркознавчого, технічного, лінгвістичного та комплексного дослідження документів; описано криміналістичне дослідження грошей і цінних паперів; розкрито криміналістичне дослідження пластикових документів; розкрито криміналістичне дослідження електронних документів.

Криміналістичне документознавство пропонується розуміти у двох значеннях: теоретичному – як галузь криміналістичної техніки, що вивчає поняття та зміст документів, способи їх виготовлення, практику використання з протиправною метою, засоби, прийоми та методи виявлення змін початкового змісту документів, особливості почерку людини, та праксеологічному – як діяльність слідчих, спеціалістів-криміналістів, експертів та інших уповноважених осіб зі збирання, дослідження, оцінки та використання інформації, що міститься у документах, із метою забезпечення швидкого та повного розслідування кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, формування доказової бази.

Доведено, що об'єктом криміналістичного дослідження цифрових (електронних) документів є не тільки окремих електронний файл, що містить відомості, які мають значення для кримінального провадження, а й фізичний носій електронної інформації, що містить такий файл.

На основі розмежування комплексної судової експертизи як процесуальної категорії та комплексного експертного дослідження документів доведено доцільність затвердження на законодавчому рівні єдиної методики проведення комплексної документознавчої експертизи незалежно від галузі судочинства та закріплення цього положення у Законі України «Про судову експертизу».

Незважаючи на те, що криміналістичне дослідження документів у багатьох випадках є багатооб'єктним та проводиться із залученням різних видів спеціальних знань (техніко-криміналістичних, почеркознавчих, лінгвістичних, авторознавчих тощо), запропоновано проводити означене дослідження за єдиною методикою й одним експертом, оскільки вказані галузі спеціальних знань фактично споріднені та є галузями криміналістичної техніки.

З метою усунення недоліків та неузгодженостей у порядку витребування слідчим, дізнавачем та прокурором від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб необхідних документів як джерел доказів запропоновано доповнити частину 2 ст. 93 КПК України положенням щодо порядку витребування документів, що здійснюється за постановою слідчого, з обов'язковою вказівкою на строки її виконання: не пізніше п'яти робочих днів зі дня отримання постанови і до десяти робочих днів, якщо витребування стосується надання значного обсягу інформації або потребує збору та перевірки інформації серед значної кількості даних, про що слідчий складає відповідний протокол.

Ключові слова: кримінальне провадження, експерт, спеціаліст, документ, криміналістична техніка, криміналістичне документознавство, судова експертиза, юридичне документознавство, взаємодія.

SUMMARY

Sezonov V. S. Legal and theoretical and methodological foundations of forensic document science. – On the rights of the manuscript.

Dissertation for doctor degree of legal sciences in specialty 12.00.09 – criminal process and forensics; forensic examination; operational and investigative activities. – Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2026.

The dissertation provides a theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific problem – a concept of theoretical and methodological and legal foundations of forensic document science is developed, and the main directions for improving doctrinal, law-making and law enforcement approaches to understanding a document in criminal proceedings are also developed on this basis. As a result of the study, a number of conclusions, proposals and recommendations are formulated.

In particular, the genesis of forensic document research as a branch of forensic technology is described; the concept of a document in jurisprudence and criminology is defined; the system of forensic document science is characterized; a forensic classification of documents is carried out; the foundations of legal regulation of document circulation in Ukraine are defined; the legal and organizational principles of collecting and using documents as sources of evidence are analyzed; the regulatory and legal regulation and organization of forensic document research are characterized; foreign experience in ensuring procedural guarantees of the rights of an expert and specialist during the collection and use of documents as sources of evidence in criminal proceedings is studied; the objects of forensic document science are defined; the tasks of forensic document science are formulated; the methods of forensic document science are characterized; the technologies of handwriting, technical, linguistic and comprehensive document research are studied; the forensic research of money and securities is described; the

forensic research of plastic documents is revealed; the forensic research of electronic documents is revealed.

Forensic document science is proposed to be understood in two meanings: theoretical – as a branch of forensic technology that studies: the concept and content of documents, methods of their production, the practice of using them for illegal purposes, means, techniques and methods of detecting changes in the original content of documents, the features of human handwriting; and praxeological – as the activities of investigators, forensic specialists, experts and other authorized persons to collect, study, evaluate and use information contained in documents in order to ensure a quick and complete investigation of criminal offenses, search for persons who committed them, and formation of an evidentiary base.

It has been proven that the object of forensic research of digital (electronic) documents is not only a separate electronic file containing information that is important for criminal proceedings, but also a physical carrier of electronic information containing such a file.

Based on the distinction between complex forensic examination as a procedural category and complex expert examination of documents, the expediency of legislative approval of a single methodology for conducting a complex documentary examination, regardless of the field of legal proceedings, has been proven, enshrining this provision in the Law of Ukraine “On Forensic Examination”.

Despite the fact that forensic examination of documents in many cases is multi-objective and is carried out with the involvement of various types of special knowledge (technical-forensic, handwriting, linguistic, authorship, etc.), it is proposed to conduct the specified study using a single methodology and by one expert, since the specified fields of special knowledge are actually related and are branches of forensic technology.

In order to eliminate shortcomings and inconsistencies in the procedure for requesting necessary documents as sources of evidence from state authorities, local governments, enterprises, institutions and organizations, officials and individuals, it is proposed to supplement Part 2 of Art. 93 of the Criminal Procedure Code of Ukraine stipulates the procedure for requesting documents, which is carried out by the investigator’s decision with a mandatory indication of the terms of its execution: no later than five working days from the date of receipt of the decision and up to ten working days, if the request concerns the provision of a significant amount of information or requires the collection and verification of information among a significant amount of data, about which the investigator draws up an appropriate protocol.

Keywords: *criminal proceedings, expert, specialist, document, forensic technique, forensic document science, forensic examination, legal document science, interaction.*